

42. Киридон П. В. Імідж представника партійно-державної номенклатури Української РСР повоєнного десятиріччя / П. В. Киридон // Слов'янський вісник: зб. наук. праць / Рівненський ін-т слов'янознавства. – Рівне, 2012. – Вип.13. – С.57–60.

43. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні / С. Мудрий. – Івано-Франківськ, 1999.

44. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях, 30–50-ті роки XX століття (історико-політологічний аспект) / Б. О. Ярош. – Луцьк, 1995.

References

1. Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrainy. – F.1. – Op.16. – Spr.29.

2. Tam samo. – Op.16. – Spr.1713.

3. Tam samo. – Op.23. – Spr.893.

4. Tam samo. – Spr.928.

5. Tam samo. – Spr.4209.

6. Tam samo. – Spr.4475.

7. Tam samo. – Spr.4974.

8. Tam samo. – Op.70. – Spr.1231.

9. Tam samo. – Spr.1306.

10. Tam samo. – Spr.2110.

11. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrainy. – F.R–27. – Op.17. – Spr.6554.

12. Tam samo. – F.3833. – Op.2. – Spr.89.

13. Derzhavnyj arhiv Ivano-Frankivs'koi oblasti. – F.1–P. – Op.1. – Spr.6.

14. Tam samo. – Spr.83.

15. Tam samo. – Spr.169.

16. Tam samo. – Spr.170.

17. Tam samo. – Spr.404.

18. Tam samo. – Spr.588.

19. Tam samo. – F.9–1. P. – Op.1. – Spr.62.

20. Tam samo. – F.12–P. – Op.1. – Spr.104.

21. Tam samo. – F.R–17–P. – Op.1. – Spr.47.

22. Tam samo. – F.R–25–P. – Op.1. – Spr.43.

23. Tam samo. – F.R–753. – Op.1. – Spr.2. – T.1.

24. Tam samo. – Spr.63.

25. Tam samo. – F.R–1150. – Op.1. – Spr.11.

26. Tam samo. – F.R–1918. – Op.1. – Spr.19.

27. Prykarpats'ka pravda. – 1944. – 16 lypnja.

28. Prykarpats'ka pravda. – 1945. – 13 sichnja.

29. Prykarpats'ka pravda. – 1945. – 7 ljutogo.

30. Prykarpats'ka Pravda. – 1946. – 6 sichnja.

31. Prykarpats'ka pravda. – 1946. – 14 ljutogo.

32. Prykarpats'ka pravda. – 1947. – 8 ljutogo.

33. Chervonyj prapor. – 1949. – 26 ljutogo.

34. Zvit sekretarja Stanislavs'kogo obkomu KP(b)U Slonja golovi RNK URSR M. Hrushovu pro perebig zahodiv, z likvidacii OUN ta UPA na terytorii oblasti u travni 1945 r. // Ukrain's'kyj nacional'no-vyzvol'nyj ruh na Prykarpatti a XX stolitti. Dokumenty i materialy / vidp. red. prof. Kugutjak M. – T.2. – Kn.2 (1945–1946). – Iv.–Fr.: KPF «Lik», 2010.

35. Promyshlennost' i rabochij klass Ukrainskoj SSR. 1946–1950. Sbornik dokumentov i materialov. – K., 1980.

36. Sergijchuk V. Desjat' buremnyh lit. Zahidnoukrai'ns'ki zemli u 1944–1953 rr. Novi dokumenty i materialy / V. Sergijchuk. – K.: Dnipro, 1998.

37. Andruhiv I. O., Francuz A. J. Stanislavshchyna: dvadcat' buremnyh lit (1939–1959): Suspil'no-politychnyj ta Istoryko-pravovyj analiz / I. O. Andruhiv, A. J. Francuz. – Rivne – Ivano-Frankivs'k, 2001.

38. Gorban' Ju. O. Informacijna vijna proty Ukrainy ta zasoby i'i vedennja / Ju. O. Gorban' // Visnyk NADU. – 2015. – №1. – S.136–141.

39. Gulaj V. Kadrova polityka radjans'kogo rezhymu v zahidnyh oblastjah Ukrainy (druga polovyna 40-h – 50-ti roky XX st.) / V. Gulaj // Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Serija Istorychna. – L'viv, 2002. – Vyp.37. – Ch.2. – S.190–204.

40. Il'nyč'kyj V. Radjans'ki karal'no-represyjni organy: osoblyvosti formuvannja v Karpats'komu kraji' / V. Il'nyč'kyj // Aktual'ni pytannja humanitarnykh nauk. – 2015. – Vyp.13. – S.21–45.

41. Kirsanova O. A. Rozvytok politychnoi' aktyvnosti trudjashhyh zahidnyh oblastej URSR u procesi budivnyctva osnov socializmu / O. A. Kirsanova. – K., 1981.

42. Kyrydon P. V. Imidzh predstavnyka partijno-derzhavnoi' nomenklatury Ukrain's'koi' RSR povojennogo desjatyrichchja / P. V. Kyrydon // Slov'jans'kyj visnyk: zb. nauk. prac' / Rivnens'kyj in-t. slov'janoznnavstva. – Rivne, 2012. – Vyp.13. – S.57–60.

43. Mudryj S. Narys istorii' Cerkvy v Ukraini' / S. Mudryj. – Ivano-Frankivs'k, 1999.

44. Jarosh B. O. Totalitarnyj rezhym na zahidnoukrai'ns'kyh zemljah, 30–50-ti roky XX stolittja (istoryko-politologichnyj aspekt) / B. O. Jarosh. – Luc'k, 1995.

Halytska-Didukh T. V., candidate of historical sciences, A.P in history of Ukraine of Faculty of history, poliology and foreign affairs of Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk (Ukraine, Ivano-Frankivsk), tamara-halytska@i.ua

The informational and propaganda policy of the Soviet power in the western regions of the Ukrainian SSR in 1944–1947 (on the example of Stanislaviv region)

The article outlines the informational and propaganda policy of the Soviet power in the western regions of the USSR in 1944–1945 (on the example of Stanislaviv region). The network of bodies involved in the implementation of the Soviet information policy, was analyzed, especially their staffing. The problem of providing management personnel was solved by directing of the party nomenclature from other regions of the Ukrainian SSR and the Soviet Union to the Western Ukraine region, which, on the one hand, served the will of the Stalinist regime and, on the other hand, had the experience of state and party work; as well as employees of the higher and secondary schools, institutions of culture, science, health care, specialists in industry and transport, etc. The lower sections involved the local population, which was under constant control.

The forms and methods of the Soviet government ideological and informational influence on the local population are characterized. It was argued that the measures in ideological and propaganda policy were directed at informational support of the processes of Sovietization and integration of Stanislavivschyna into the sociopolitical, socio-economic, ethnoconfessional and even mental matrix of the Soviet empire.

An informational war between the Ukrainian national liberation movement and the communist regime in the Stanislaviv region has become irreconcilable. The Soviet propaganda measures aimed at undermining of the social base of the nationalist underground have been analyzed. The main purpose of the Soviet agitation was to cultivate the rejection of OUN ideology, the formation of a negative attitude towards the OUN (b) and the UPA. It was argued that the Soviet regime combined a massive ideological and propaganda treatment of public consciousness and military-punitive measures directed against the insurgent movement and the people who supported it.

Keywords: Soviet party apparatus, agitation, ideology, propaganda, information policy, Sovietization, Stanislavivshchyna, Ukrainian insurgent army, Organization of the Ukrainian nationalists.

* * *

УДК 94(477.54)«1941/1943»

Свинаренко Н. О.,

кандидат історичних наук, доцент,
ХНЕУ ім. С. Кузнеця (Україна, Харків),
nsvinarenko2@gmail.com

Добрунова Л. Е.,

кандидат історичних наук, доцент,
ХНЕУ ім. С. Кузнеця (Україна, Харків),
dobrunova.l@rambler.ru

ЕВАКУАЦІЯ ПРОВІДНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ ХАРКОВА У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНАНОЇ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНАНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Проаналізовано сучасну вітчизняну наукову літературу, де розглядається проблема евакуації провідних закладів вищої освіти, науки та культури Харкова з 1941 р. до звільнення вказаної території від гітлерівців. Виявлено причини, котрі не сприяли ширшому та детальнішому висвітленню проблеми евакуації наукових та культурних цінностей з Харкова у сучасній вітчизняній історіографії. Звернено увагу на недостатній рівень та обсяг висвітлення даної проблеми у сучасній вітчизняній історіографії та її одноманітний виклад. В підручниках, навчальних посібниках, курсах лекцій,

різній навчально-методичній літературі інформація про евакуацію з Харкова у 1941 р. персоналу, майна, документацію наукових, освітніх, культурних закладів практично відсутня.

Ключові слова: евакуація, професорсько-викладацькі кадри, студенти, сучасна вітчизняна історіографія, гітлерівська окупація.

Як відомо, крім матеріальних цінностей стратегічно важливих підприємств у Харкові на початок 1941 р. були також цінності духовні, представлені матеріалами музеїв, картинних галерей, майном вищих навчальних закладів, що постраждали у роки Другої світової війни.

Метою даної роботи є висвітлення інформації в сучасній вітчизняній історичній літературі про перебування в евакуації провідних закладів вищої освіти, науки та культури Харкова у роки Великої Вітчизняної війни, виявлення малодосліджених аспектів проблеми.

Дана проблема поки що не знайшла ґрунтовного дослідження у сучасній історичній літературі. Причини цьому є різні. Зокрема, в економіці СРСР головні позиції займали галузі, що працювали на обороноздатність держави, а сфери освіти, науки, культури були поза провідними позиціями. У короткі часові рамки здійснити евакуаційні заходи було досить складно, пріоритети, звичайно ж, належали підприємствам машинобудівної галузі. А рятувати картини, старовинні книги, гербарії, лабораторні зразки хімічних елементів, обладнання інститутів, реферати, курсові та дипломні роботи студентів харківські керівники евакуаційних заходів не поспішали. Хоч закладів вищої освіти та науково-дослідних інститутів у Харкові було багато, та часу бракувало, тому фактично перед гітлерівською окупацією вивезено було мізерну кількість кваліфікованих кадрів, документації, необхідного цінного обладнання. Переважна ж більшість людських ресурсів, важливого обладнання, зразків металів (в тому числі і дорожочинних), картин, посуду, килимів та ін. дісталися на розграбування гітлерівським окупантам та місцевому населенню, яке голодувало та мало якое виживати у тих надскладних умовах. Зрозуміло, що вказана інформація не сприяла патріотичним настроям радянських людей, а значить – замовчувалася. У радянській науковій історичній літературі ця тема якщо і згадувалася, то побіжно. Дана тема у певних аспектах знайшла відображення в публікаціях А. В. Скоробогатова [1], М. З. Бердута [2], М. Зозулі [3], Б. П. Зайцева [4], Ю. Й. Журавського [5] та ін.

Інформація проблематики носить фрагментарний характер. У основі публікації лежить уже відома інформація з вищезгаданих робіт, збірок документів.

Про загальну кількість наукових та вищих навчальних закладах йдеться у роботі А. В. Скоробогатова, де автор називає евакуйованих з Харкова 24 науково-дослідних інститути та 25 вишів [1, с. 218]. У розділі 6 «Простий харків'янин в умовах війни» харківський історик А. В. Скоробогатов наводить досить красномовний приклад недоліків евакуації, коли навіть тодішній відповідальний за евакуацію Харківського університету, депутат міської ради, проректор з навчальної частини Д. А. Корнієнко не міг отримати евакуаційних листів для дружини (єврейки за національністю) та старшої доньки, та боючись нацистського терору, у перший день гітлерівської окупації змушений був родиною йти пішки у приміську зону, де знайшов тоді прихисток [1, с. 218].

Зрозуміло, що пересічні працівники вишів та наукових закладів мали мізерну надію на від'їзд з Харкова і мали розраховувати тільки на власні сили.

Харківські історики М. З. Бердута та С. Ю. Іванов досліджували історію Харківського університету у 1941–1950-х рр. Характеризуючи умови роботи та проживання М. З. Бердута, С. Ю. Іванов вказують, що уже в перші дні після прибуття до Кзил–Орди наприкінці жовтня 1941 р. деякі викладачі Харківського університету були направлені на роботу в міській середній і неповній середній школи, в місцевий педагогічний інститут; украй гострою була житлова проблема як для викладачів, так і для студентів, частина студентів була розселена в приміських колгоспах і радгоспах, де тимчасово залучалася до сільськогосподарських робіт [2, с. 82].

Про інший престижний виш Харкова та героїчну діяльність її наукових кадрів у роки гітлерівської окупації йдеться у іншій роботі М. Зозулі [3]. Як відомо, навесні 1930 р. Харківський політех було поділено на інститути – механіко-машинобудівний (ХММІ), хіміко-технологічний (ХХТІ) та електро-технічний (ХЕТІ). На початку війни ХЕТІ тимчасово припинив своє існування [3, с. 10]. Описуючи трудові досягнення, М. Зозуля вказує, що за проектами харківських учених виготовляли приціли для 50-мм мінометів радянських воїнів. Доцент С. М. Хмара розробив передову технологію штамповки снарядів та мін; доценти О. П. Сукачов та Ф. І. Анохін розробляли та впроваджували стартери та електрообладнання для танків [3, с. 12]. М. Зозуля високо оцінює внесок харківських політехніків у пришвидшення перемоги над гітлерівцями. Автор додає, що у ХХТІ, евакуйований до м. Чирчик (Узбецької РСР) професори В. І. Атрошенко і К. О. Белов у перші дні війни розробили процес приготування хімічних запальників для протитанкових пляшок і запальвальних ампул [3, с. 12].

Безперечно, порівняно з іншими навчальними та науковими закладами у Харкові, найбільше наукових робіт присвячено висвітленню історії харківського університету [2; 4; 5]. На відміну від інших дослідників, які описують одні і ті ж відомості про трудові будні цього закладу, трапляються в історіографії і видання, де містяться і характеристики маловідомих фактів. Зокрема, одна з робіт нам повідомляє про два залізничні вагони, які в грудні 1941 р. перевозили майно та спеціальне лабораторне обладнання харківського університету, що загинули під Сталінградом через авіаудари [4, с. 55].

Про долю Харківського університету є відомості в одній з наукових робіт харківських істориків [5, с. 332]. Там переважно йде мова про роботу евакуйованих факультетів та про складні щоденні будні студентів та викладачів.

Відомості про евакуйовані харківські заклади культури є в інших роботах [6]. Відомо, що спочатку у Красноярську, згодом у Читі, Алма-Аті працював Харківський театр опери і балету, у м. Фергана (Узбецької РСР) – Український драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка, у Хабаровську – Російський драматичний театр. Відомо, що тільки фронтова бригада театру ім. Т. Г. Шевченка дала 80 концертів для воїнів Воронезького фронту [6, с. 332]. В цій же роботі згадується, що два харківських медичних інститути були евакуйовані до м. Чкалова (нині – Оренбург), стоматологічний

– до м. Фрунзе, разом дали державі півтори тисячі лікарів різних спеціальностей; у м. Куйбишеві діяв авіаційний інститут, у м. Красноуфімськ – механіко-машинобудівний, у м. Ташкенті – інженерів залізничного транспорту, у м. Катта-Кургані – сільськогосподарський, у м. Новосибірську – ортопедії та травматології, у м. Енгельсі – поліграфічний та педагогічний інститут іноземних мов, у м. Саратові – автошляховий [6, с. 331].

Також у сучасній історіографії є відомості про плідну працю науковців Харківського проектного інституту «Гіпросталь». Зокрема, згадується, що за їх проектами було побудовано дві доменні печі на Магнітогорському металургійному комбінаті (Челябінська обл.) та дві печі – на Чусівському металургійному заводі (Пермська обл.), мартенівський цех на Златоустівському заводі (Челябінської обл.) [6, с. 280].

Про долю наукових закладів Харкова у роки Великої Вітчизняної війни також є відомості у виданні, що з'явився друком у 2005 р. [7, с. 70]. Автор підтверджує попередньо вказану інформацію про працівників харківської «Гіпросталі». Також у даній науковій роботі згадується діяльність співробітників фізико-технічного інституту низьких температур, котрі запропонували виробляти хімічні запали для горючих рідин; розробили рекомендації для прискорення виробництва рівнів мінометних прицілів, приборів для перевірки зношення артилерійських та мінометних установок та коректування польоту літаків [7, с. 73]. Також у роботі згадуються вчені харківського Політехнічного інституту, які брали участь у роботі конструкторського бюро заводу №75, удосконалювали танковий двигун В-2, пришвиджуючи бажані дні перемоги над гітлерівцями [7, с. 78]. Тут же повідомляється про складову харківського університету – астрономічну обсерваторію, співробітники якої, працюючи сумісно з МППО та застосовуючи потужні оптичні прибори, попереджала про наближення до міст ворожих літаків [7, с. 79].

Географія евакуації закладів вищої освіти, науки і культури Харкова теж висвітлена у роботі О. В. Дьякової, зокрема, університет евакуювали до Кзил-Орди, сільськогосподарський – до Катта-Кургана, медичний інститут – до Оренбурга, залізничного транспорту – до Ташкенту [8, с. 7].

Таким чином, найбільше у сучасній історичній літературі висвітлена історія перебування в евакуації Харківського університету. Загалом вказана тема малорозроблена, переважно через відсутність необхідних архівних джерел. Про перебування переважної більшості харківських наукових, освітніх та культурних закладів в евакуації інформації дуже мало, крім того носить вона фрагментарний характер. Найбільш широко описаний географічний аспект евакуації закладів вищої освіти, науки та культури – Харківський державний університет евакуювали до Кзил-Орди, сільськогосподарський інститут – до Катта-Кургана, залізничного транспорту – до Ташкенту, два харківських медичних – до Чкалова, стоматологічний – до Фрунзе, авіаційний – до Куйбишева, механіко-машинобудівний – до Красноуфімська, поліграфічний та педагогічний іноземних мов – до Енгельсу, автошляховий – до Саратова, ортопедії та травматології – до Новосибірську, «Гіпросталь» – до Магнітогорська, Харківський театр опери і балету – спочатку до Красноярська, згодом до Чити, Алма-Ати,

Український драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка – до Фергани, Російський драматичний театр – до Хабаровська. А так як втрати при евакуації майна, лабораторного обладнання, документації, цінної літератури не сприяло зростанню патріотизму і виставляло представників місцевої радянської влади у безпорадному стані – це і було головною причиною низького рівня дослідження даної проблеми. Щодо характеристики істориками самого періоду перебування в евакуації харківських наукових, освітніх закладів, то найбільше висвітлювалася проблема соціального становища викладачів, студентів, їх житлові умови; наукові досягнення професорсько-викладацького складу, які пришвидшували перемогу над ворогом в тилу; громадська робота студентів.

Список використаних джерел

1. Скоробогатов А. В. Харків у часи німецької окупації (1941–1943) / А. В. Скоробогатов. – Х.: Прапор, 2004. – 368 с.
2. Бердута М. З. Харківський університет у 1941–1950-ті рр. / М. З. Бердута, С. Ю. Іванов // Вісник ХНУ Серія «Історія». – 2013. – Вип. 47. – №1087. – С. 275–286.
3. Зозуля М. Внесок харківських науковців-політехніків в оборону країни / М. Зозуля // Матеріали регіональної студентської науково-теоретичної конференції «Велика Вітчизняна війна. 1941–1945 рр. До 60-річчя Перемоги». 27–28 квітня 2005 р. – НТУ «ХПІ». – 2005. – С. 10–12.
4. Зайцев Б. П. Університет в окупованому Харкові (жовтень 1941 р. – серпень 1943 р.) / Б. П. Зайцев // Університети. Наука і просвіщення. – 2000. – №1. – С. 54–64.
5. Журавський Ю. Й. Харківський університет в роки Великої Вітчизняної війни / Ю. Й. Журавський, Б. П. Зайцев, Б. К. Мигаль. – 2-е вид., випр. і доп. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – 200 с.
6. Історія міста Харкова ХХ століття / О. Н. Ярмиш, С. І. Посохов, А. І. Енштейн та ін. – Х.: Фоліо, 2004. – 686 с.
7. О доблести, о подвигах, о славе: К 60-летию Победы в Великой Отечественной войне / Сост. А. В. Мельников; редкол.: Л. С. Сорока (гл. ред.) и др. – Х.: Золотые страницы, 2005. – 168 с.
8. Дьякова О. В. Харківщина в роки Великої Вітчизняної війни / О. В. Дьякова. – Х.: Лібра, 2013. – 99 с.

References

1. Skorobogatov A. V. Harkiv u chasy nimec'koi' okupacii' (1941–1943) / A. V. Skorobogatov. – H.: Prapor, 2004. – 368 s.
2. Berduta M. Z. Harkivs'kyj universytet u 1941–1950-ti rr. / M. Z. Berduta, S. Ju. Ivanov // Visnyk HNU Serija «Istorija». – 2013. – Vyp. 47. – №1087. – S. 275–286.
3. Zozulja M. Vnesok harkivs'kyh naukovciv-politehnikiv v oboronu krajiny / M. Zozulja // Materialy regional'noi' students'koi' nauково-teoretychnoi' konferencii' «Velyka Vitchyzniana vijna. 1941–1945 rr. Do 60-richchja Peremogy». 27–28 kvitnja 2005 r. – NTU «HPІ». – 2005. – S. 10–12.
4. Zajcev B. P. Universytet v okupovanomu Harkovi (zhovten' 1941 r. – serpen' 1943 r.) / B. P. Zajcev // Universytety. Nauka i prosvshhenie. – 2000. – №1. – S. 54–64.
5. Zhuravs'kyj Ju. J. Harkivs'kyj universytet v roky Velykoi' Vitchyznianoj' vijny / Ju. J. Zhuravs'kyj, B. P. Zajcev, B. K. Mygal'. – 2-e vyd., vypr. i dop. – H.: HNU im. V. N. Karazina, 2010. – 200 s.
6. Istorija mista Harkova XX stolittja / O. N. Jarmysh, S. I. Posohov, A. I. Enshejtn ta in. – H.: Folio, 2004. – 686 s.
7. O doblesti, o podvigah, o slave: K 60-letiju Pobedy v Velikoj Otechestvennoj vojne / Sost. A. V. Mel'nikov; redkol.: L. S. Soroka (gl. red.) i dr. – H.: Zolotyje stranicy, 2005. – 168 s.
8. D'jakova O. V. Harkivshhyna v roky Velykoi' Vitchyznianoj' vijny / O. V. D'jakova. – H.: Libra, 2013. – 99 s.

Svynarenko N. O., Candidate of Historical Sciences, Associated Professor, S. Kuznets KhNUE (Ukraine, Kharkov), nsvinarenko2@gmail.com

Dobrunova L. E., Candidate of Historical Sciences, Associated Professor, S. Kuznets KhNUE (Ukraine, Kharkov), dobrunova.l@rambler.ru

Evacuation of the prominent institutions of higher education, science and culture of Kharkiv in the Great Patriotic war: problems of the modern native historiography

The modern native scientific literature where the problem of evacuation of the prominent institutions of higher education, science and culture of Kharkiv from 1941 to liberation of the territory from the Hitlerites is considered. The work given has goal to illuminate the information on being in evacuation of the outstanding institutions of higher education, sciences and culture of Kharkiv during the Great Patriotic war, finding poorly studied aspects of the problem. The causes which did not favour wider and more detailed illumination of the problem of evacuation of scientific and cultural values from Kharkiv in the modern historiography are found. In textbooks, manuals, courses of lecture, different of scientific and methodical literature on the evacuation of personal, property, documentation of scientific, educational, cultural institutions from Kharkiv in 1941 is virtually absent. In textbooks, manuals, courses of lecture, different of scientific and methodical literature on the evacuation of personal, property, documentation of scientific, educational, cultural institutions from Kharkiv in 1941 is virtually absent.

Keywords: *evacuation, professor and teacher cadres, students, modern native historiography, the Hitlerite occupation.*

УДК[94:364–54–053.21.5](477.4)

Силка О. С.,
здобувач, Вінницький державний педагогічний
університет ім. М. Коцюбинського
(Україна, Вінниця), olga.silka88@gmail.com

**Повсякденне життя мешканців дитячих будинків
Центральної України та евакуйованих дітей в
1943–1945 роках**

Розглядається повсякденне життя вихованців дитячих будинків Центральної України у 1943–1945 роках. Висвітлюється матеріальна база, санітарний стан та захворюваність дітей респіраторними, грибовими хворобами і туберкульозом. Наведено статистичні дані дитячих будинків Центральної України. Життя українських дітей, які перебували за межами країни, а саме в Бухаресті, дітей польських громадян та евакуйованих в тил країни. На основі дослідження зроблено висновок, що складний період визволення України позначився і на функціонуванні дитячих будинків. Не вистачало фінансів, харчів, дрів, одягу, взуття, посуду, меблів. Діти страждали від поганого харчування, нехватки дрів, відсутності необхідного одягу та взуття, посуду, меблів.

Ключові слова: *дитячий будинок, бездоглядність, безпритульність, війна сирітство, повсякденність.*

Серед багатоманіття наукових проблем історії Другої світової війни чільне місце належить питанням становища неповнолітніх громадян у добу великих випробувань українського народу. Жорстокі реалії війни найбільш боляче вдарили по підростаючому поколінню.

Повсякденне життя вихованців дитячих будинків України не було достатньо висвітлено як в радянській так і в сучасній історіографії. В радянський період проблеми дитячих будинків згадувалися в узагальнюючих працях з педагогіки, а також при висвітленні досягнень у повосенній відбудові народного господарства. У сучасній історіографії це питання вивчалось у комплексному дослідженні Л. Голиш [1], І. Безлюдною [2], Т. Воронською [3] та іншими.

Метою статті є висвітлення повсякденного життя мешканців дитячих будинків центральної України та проблеми евакуації та репатріації дітей.

Під час війни контингент безпритульних переважно складався з дітей, батьки яких загинули під час окупації, були розстріляні чи вивезені до Німеччини. Малолітні, мешканці, які були направлені до рідних чи для влаштування в інтернати, часто в пошуках «романтики» чи тимчасового пристосування до життя на вулиці обирали бродяжництво основним його способом [4, с. 152].

Для виявлення і влаштування безпритульних та бездоглядних дітей проводилися рейди. В цьому працівникам міліції допомагали комсомольці, громадськість та ін. За період з 1 січня 1944 року по 1 червня 1944 року в м. Києві виявлено 274 безпритульних дітей, бездоглядних – 783, всього – 1057 [5, арк. 20]. Як правило, затримували дітей на ринках, вокзалах, вулицях, у кінотеатрах, тощо.

Затримані діти доправлялися до дитячих розподільників, а звідти поступали у дитячі будинки або передавалися до шкіл фабрично–заводського навчання та ремісничих училищ.

Загалом по Центральній Україні була наступна кількість дитячих будинків на квітень 1944 року [5, арк. 15].(Таблиця 1)

Отже, на квітень 1944 року в Центральній Україні спеціальні дитячі будинки були відсутні.

Таблиця 1.

Область	1. Кількість звич. дит. будинків	2. Дітей в них	3. Кількість спец. дит. будинків	4. Дітей в них	5. Всього дит. будинків	6. Дітей в них	7. Патроновані
Київ	7	575	–	–	7	575	150
Київська	18	1485	–	–	18	1485	1278
Кіровоградська	12	1140	–	–	12	1140	невідомо
Кам'янець-Подільська	2	150	–	–	2	150	невідомо
Вінницька	15	700	–	–	15	700	невідомо
Всього	54	4050	–	–	54	4050	1428